

גיל הנישואין

משנה מסכת אבות פרק ה משנה כא

5 הוא היה אומר בן חמש שנים למקרא בן עשר למשנה בן שלש עשרה למצות בן חמש עשרה לתלמוד בן שמונה עשרה לחופה בן עשרים לרדוף בן שלשים לכח בן ארבעים לבינה בן חמשים לעצה בן ששים לזקנה בן שבעים לשיבה בן שמונים לגבורה בן תשעים לשוח בן מאה כאילו מת ועבר ובטל מן העולם :

תוספתא מסכת בכורות (צוקרמאנדל) פרק ו הלכה י

10 לפדות את עצמו ולעלות לרגל פודה את עצמו ואחר כך עולה לרגל ר' יהודה אומר עולה לרגל ואחר כך פודה את עצמו שזו מצוה עוברת
ללמוד תורה ולישא אשה לומד תורה ואחר כך נושא אשה ר' יהודה אמר אם אין יכול לישב בלא אשה נושא אשה ואחר כך לומד תורה
הוא ללמוד תורה ובנו ללמוד תורה הוא לישא אשה ובנו לישא אשה הוא קודם את בנו ר' יהודה אומר אם היה בנו זריז ותורה מתקיימת בידו בנו קודמו :

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד ב

15 ת"ר ללמוד תורה ולישא אשה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה ואם א"א לו בלא אשה ישא אשה ואח"כ ילמוד תורה אמר רב יהודה אמר שמואל הלכה נושא אשה ואח"כ ילמוד תורה ר' יוחנן אמר ריחיים בצוארו ויעסוק בתורה ולא פליגי הא לן והא להו
משתבח ליה רב חסדא לרב הונא בדרב המנונא דאדם גדול הוא א"ל כשיבא לידך הביאהו לידי כי אתא חזייה דלא פריס סודרא א"ל מאי טעמא לא פריסת סודרא א"ל דלא נסיבנא אהדרינהו לאפיה מיניה א"ל חזי דלא חזית להו לאפי עד דנסבת ...רב הונא לטעמיה, דאמר בן עשרים שנה ולא נשא אשה - כל ימיו בעבירה. בעבירה סלקא דעתך, אלא אימא כל ימיו בהרהור עבירה. אמר רבא וכן תנא דבי ר' ישמעאל עד עשרים שנה יושב הקב"ה ומצפה לאדם מתי ישא אשה, כיון שהגיע עשרים ולא נשא, אומר תיפח עצמותיו. אמר רב חסדא האי דעדיפנא מחבראי דנסיבנא בשיתסר, ואי הוה נסיבנא בארביסר הוה אמינא לשטן גירא בעיניך (זה שעדיף אני מחברי, משום שנישאתי בן שש עשרה. ואם הייתי נישא בן ארבע עשרה, הייתי אומר לשטן - חץ בעיניך, ואין אני ירא ממך כלל).
25 אמר ליה רבא לר' נתן בר אמי אדידך על צוארי דבריק משיתסר ועד עשרים ותרת (עד שאתה על צוארי בנד - שהוא שומע לך - מבן שש עשרה ועד בן עשרים ושתים שנה, עליך להשיאו אשה), ואמרי לה מתמני סרי עד עשרים וארבעה (ויש אומרים, מבן שמונה עשרה ועד בן עשרים וארבע). כתנאי, 'חנוך לנער על פי דרכו', ר' יהודה ורבי נחמיה, חד אמר משיתסר ועד עשרים ותרתין, וחד אמר מתמני סרי ועד עשרים וארבעה (אחד אמר מבן שש עשרה ועד בן עשרים ושתים, ואחד אמר מבן שמונה עשרה ועד בן עשרים וארבע)

רמב"ם הלכות אישות פרק טו

הלכה ב

35 האיש מצווה על פריה ורביה אבל לא האשה, ומאימתי האיש נתחייב במצוה זו מבן שש עשרה שנה או מבן שבע עשרה, וכיון שעברו עשרים שנה ולא נשא אשה הרי זה עובר ומבטל מצות עשה, ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות ויבטל מן התורה הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה וכל שכן בתלמוד תורה.

הלכה ג

40 מי שחשקה נפשו בתורה תמיד ושגה בה כבן עזאי ונדבק בה כל ימיו ולא נשא אשה אין בידו עון והוא שלא יהיה יצרו מתגבר עליו, אבל אם היה יצרו מתגבר עליו חייב לישא אשה ואפילו היו לו בנים שמא יבוא לידי הרהור.

רמב"ם הלכות מכירה פרק כט

הלכה יב

45 קטן שהגדיל והביא הזכר שתי שערות אחר שלש עשרה שנה והבת אחר שתיים עשרה אף על פי שאינו יודע בטיב משא ומתן מקחו וממכרו ממכר ומתנתו מתנה במטלטלין, אבל בקרקע אין מעשיו קיימין עד שיהיה יודע בטיב משא ומתן אחר שהגדיל.

הלכה יג

50 במה דברים אמורים בקרקע שלו אבל בקרקע שירש מאבותיו או משאר מורישיו אין ממכרו ממכר עד שיהיה בן עשרים שנה, אף על פי שהביא שתי שערות ויודע בטיב משא ומתן, שמא ימכור בזול מפני שדעתו נוטה אחר המעות ועדיין לא נתיישבה דעתו בדרכי העולם.

רמב"ם הלכות כלי המקדש פרק ה הלכה טו

כשיגדל הכהן ויעשה איש הרי הוא כשר לעבודה, אבל אחיו הכהנים לא היו מניחין אותו לעבוד במקדש עד שיהיה בן עשרים שנה,

רמב"ם הלכות תלמוד תורה פרק ג

55 הלכה ג

אין לך מצוה בכל המצות כולן שהיא שקולה כנגד תלמוד תורה אלא תלמוד תורה כנגד כל המצות כולן שהתלמוד מביא לידי מעשה, לפיכך התלמוד קודם למעשה בכל מקום.

הלכה ד

60 היה לפניו עשיית מצוה ותלמוד תורה אם אפשר למצוה להעשות ע"י אחרים לא יפסיק תלמודו, ואם לאו יעשה המצוה ויחזור לתלמודו.

הגהות מיימוניות הלכות אישות פרק טו הלכה ב

* [כתב הרא"ש הא דאמרינן ואם א"א לו ללמוד ילמוד ואח"כ ישא אשה קצבה לאותו לימוד לא ידענא שלא יתכן שיתבטל מפריה ורביה כל ימיו שלא מצינו זה אלא בבן עזאי שחשקה נפשו בתורה ע"כ]:

ואימתי נתחייב האיש במצוה זו וכו'. בכאן מצאתי נוסחאות חלוקות בספרי רבינו ויש מהן שכתוב מבן י"ז ובמסכת אבות שנינו בן שמונה עשרה לחופה. ונ"ל שאם הנוסחא הכתוב בה מבן י"ז היא אמיתית שפירושה משעברה שנת י"ז והוא בן י"ז שלמים ומכל מקום האמיתית היא לפי דעתי מבן שמונה עשרה כלשון המשנה ופירוש משנכנס לכלל י"ח:

אך מאי דקשיא לי לשון רבינו שכתב ואימתי נתחייב וכו' דלענין החיוב. **מכיון שנכנס לכלל מצות דהיינו בן י"ג ויום אחד דין הוא שיתחייב גם בזו וכמ"ש הטור אה"ע סי' א'** והכי הו"ל למימר ואימתי זמן האיש למצוה זו או כיוצא בלשון זה דודאי מ"ש בגמ' אדידך על צוארי דבריך וכו' וכן במשנה בן י"ח לחופה ר"ל דרך עצה טובה דע"י שרחיים בצוארו א"א לו לסבול לכך האריכו הזמן אך לענין החיוב האמתי מאן פליג מצוה זו מכל שאר מצות ואולי כוונת רבינו ג"כ לדרך עצה טובה אי נמי חיוב גמור וכפול קאמר ודו"ק:

ומצוה על האדם שישא אשה כשהוא בן י"ח שנים דתנן בן י"ח לחופה אבל המקדים לישא כשהוא בן י"ג מצוה מן המובחר ת"ר המשיא בניו ובנותיו סמוך לפרקן עליו הכתוב אומר וידעת כי שלום אהלך וגו' ואמר אביי הא דעדיפנא מחבראי משום דנסיבנא מבר שיתסר ואי נסיבנא בר ארביסר הוה אמינא גירא בעיניה דשטנא אבל קודם י"ג לא ישיאם דהוי כזנות ובשום ענין לא יעבור כ' שנה בלא אשה דאמר רבא וכן תנא דבי רבי ישמעאל עד כ' שנה הקדוש ברוך הוא ממתין לו לאדם שמא ישא אשה וכיון שעברו כ' שנה ולא נשא אומר הקדוש ברוך הוא תפחנה עצמותיו וכתב א"א ז"ל רווק שעברו עליו כ' שנה ואינו רוצה לישא ב"ד כופין אותו לישא כדי לקיים מצות פ"ו ומיהו מי שא"א לו ללמוד אם ישא אשה אינו חייב לישא בשנת כ'.

מצוה על כל אדם שישא אשה בן י"ח, והמקדים לישא בן י"ג, מצוה מן המובחר, אבל קודם י"ג לא ישא דהוי כזנות. ובשום ענין לא יעבור מעשרים שנה בלא אשה. ומי שעברו עליו כ' שנה ואינו רוצה לישא, ב"ד כופין אותו לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה. מיהו אם עוסק בתורה וטרוד בה, ומתירא לישא אשה כדי שלא יטרח במזונו ויתבטל מן התורה, מותר להתאחר. הגה: ובזמן הזה נהגו שלא לכופ על זה. וכן מי שלא קיים פריה ורביה ובא לישא אשה שאינה בת בנים, כגון עקרה וזקנה או קטנה, משום שחושק בה או משום ממון שלה, אעפ"י שמדינא היה למחות בו, לא נהגו מכמה דורות לדקדק בענין הזיווגים. ואפילו נשא אשה ושהה עמה עשרה שנים לא נהגו לכופ אותו לגרשה, אף על פי שלא קיים פריה ורביה, וכן בשאר ענייני זיווגים. (ריב"ש סימן ט"ו), ובלבד שלא תהא אסורה עליו.

חלקת מחוקק על שולחן ערוך אבן העזר הלכות פריה ורביה סימן א סעיף ג

(ב) שישא אשה בן י"ח - אף על גב דכל המצות חייב לקיים מיד כשנעשה בן י"ג מ"מ מצוה זו קבלו חז"ל שבן י"ח לחופה מאחר שצריך ללמוד קודם שישא אשה (כמבואר בש"ע ט"ד סי' רמ"ו סעיף ב') התחלת למוד גמ' הוא מבן ט"ו ואילך :

פתחי תשובה על שולחן ערוך אבן העזר הלכות פריה ורביה סימן א סעיף ג

100

סעיף ג (ב) והמקדים לישא כו' - כתב בר"י ובדורות אלו נחלשו הטבעים ונשתנו הדורות לכן אין לזיה' בזה להקדים ולישא בן י"ג. הרב מהר"ר יונה חסיד בצוואותיו :

תוספתא מסכת קידושין (ליברמן) פרק א הלכה יא

אי זו היא מצות האב על הבן למולו ולפדותו וללמדו תורה וללמדו אומנות ולהשיאו אשה

תלמוד בבלי מסכת קידושין דף כט עמוד א

105

דת"ר : האב חייב בבנו למולו, ולפדותו, וללמדו תורה, ולהשיאו אשה, וללמדו אומנות

תלמוד בבלי מסכת סוטה דף מד עמוד א

תנו רבנן : 'אשר בנה.. אשר נטע... אשר ארש.. לימדה תורה דרך ארץ שיבנה אדם בית ויטע כרם ואח"כ ישא אשה ואף שלמה אמר בחכמתו +משלי כד+ הכן בחוץ מלאכתך ועתדה בשדה לך אחר ובניית ביתך. הכן בחוץ מלאכתך זה בית ועתדה בשדה לך זה כרם אחר ובניית ביתך זה אשה

110

רמב"ם הלכות דעות פרק ה הלכה יא

דרך בעלי דעה שיקבע לו אדם מלאכה המפרנסת אותו תחילה, ואחר כך יקנה בית דירה, ואחר כך ישא אשה, שנאמר מי האיש אשר נטע כרם ולא חללו, מי האיש אשר בנה בית חדש ולא חנכו, מי האיש אשר ארש אשה ולא לקחה, אבל הטפשי מתחילין לישא אשה ואחר כך אם תמצא ידו יקנה בית ואחר כך בסוף ימיו יחזור לבקש אומנות או יתפרנס מן הצדקה, וכן הוא אומר בקללות אשה תארש בית תבנה כרם תטע, כלומר יהיו מעשיך הפוכין כדי שלא תצליח את דרכיך, ובברכה הוא אומר ויהי דוד לכל דרכיו משכיל וה' עמו.

115

ערוך השולחן אבן העזר סימן א סעיף יג

ואף על גב דעוסק בתורה אין לו לפטור עצמו ממצות מ"מ מצות פו"ר דהוא זכר ונקיבה יש לו עדיין זמן לקיים והוי כמצוה שאינה עוברת דמצות ת"ת דוחה אותה [נ"ל]

120

ומה שעמדתי על לשון הרמב"ם ה' אישות (פט"ו ה"ב) דמשי"ה ילמוד תורה ואח"כ ישא אשה משום שהעוסק במצוה פטור מה"מ וכש"כ בת"ת והקשיתי וכי העוסק בת"ת פטור מכל המצות ויישב מע"כ נ"י דהרמב"ם כוון למשי"כ באופן שאפשר לקיים המצוה בזמן אחר או ע"י אחר לא כן ידידי סובל לשון העוסק במצוה פטור מן המצוה, אלא שפטור אפילו שלא יעשה מצוה אחרת לגמרי כמו 125 בהא דברכות דחתן פטור מק"ש, ומקור הדין בזבחים (ק') דעוסק במתו פטור מק"פ, וע"ע סוכה (כ"ה ב') אבל בעוסק בת"ת אינו פטור מן המצוה אלא ת"ת קודם אם אפשר שתעשה אותה מצוה לאחר, או ע"י אחר, וא"כ האיך למד רבינו זה הדין מהא דעוסק במצוה פטור מן המצוה וכש"כ בת"ת, הרי דאינו כש"כ כלל, דת"ת האף דהיא מ"ע יקרה מכל המצות מכ"מ אין בה כח בעוסק בה לפטור מן המצוה דע"מ כן נתנה התורה כדי לעשות המצות ע"כ עודני נבוך בהבנת דברי רבינו אשר 130 בכ"מ המה מאירים וה' ירד לי בגבורים להבין ולהשכיל כלשון רבותינו הראשונים המלמדים ומורים, נפש העמוס בעבודה: נפתלי צבי יהודא ברלין.

קובץ הערות סימן פא סעיף א

והנה ז"ל הרמב"ם שם: "ואם היה עוסק בתורה וטרוד בה והיה מתירא מלישא אשה כדי שלא יטרח במזונות עבור אשתו ויבטל מהתורה, הרי זה מותר להתאחר, שהעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכ"ש בתלמוד תורה" עכ"ל. ובפ"ק דמועד קטן דף ט' [ע"ב]: יתבו וקא מיבעיא להו, כתיב יקרה היא מפנינים וכל חפצך לא ישוו בה, הא חפצי שמים ישוו בה, שאם יש לך לעסוק במצוה תבטל תלמוד תורה ועוסק במצוה, וכתוב כל חפצים לא ישוו בה, דאפילו חפצי שמים לא ישוו בה, דמבטל מצוה ועוסק בתלמוד תורה, כאן במצוה שאפשר לעשותה ע"י אחרים כאן במצוה שא"א לעשותה ע"י אחרים, ע"כ. ומבואר דבמצוה שא"א לקיימה ע"י אחרים אינו נפטר ממצוה ע"י תלמוד תורה, ולא 140 אמרין בזה עוסק במצוה פטור מן המצוה, וקשה מ"ש הרמב"ם דעוסק במצוה פטור מן המצוה, וכ"ש בתלמוד תורה, דמאי כ"ש הוא זה, אדרבא תלמוד תורה גרע לענין זה, דהא מצות פריה ורביה היא מצוה שא"א לקיימה ע"י אחרים. וצ"ל דכיון דאיירי הרמב"ם הכא לענין איחור המצוה ולא לענין ביטולה לגמרי, מה שאפשר לקיימה ע"י עצמו לאחר זמן, הו"ל כאפשר לקיימה ע"י אחרים, ובזה שייך לומר גם בת"ת עוסק במצוה פטור ממצוה. 145 ומ"ש הרמב"ם "וכ"ש בתלמוד תורה", ומאי כ"ש. נראה דהא דצריך לבטל מת"ת בשביל קיום מצוה, אין הטעם משום דמצות ת"ת נדחית מפני קיום מצוה, דהא מצות ת"ת גדולה מכל המצות, אלא דכמו שמותר לבטל ת"ת מפני דרך ארץ וכל צרכי אדם ההכרחים, ומשום דחיוב ת"ת אינו חלה על האדם אלא בשעה שהוא פנוי ובטל מעשיית צרכיו, דקרא כתיב ואספת דגנך [ברכות ל"ה ע"ב], אבל בשעה שהוא צריך לעשות מלאכתו, אז אינו מחויב כלל בת"ת, ה"נ אם הוא צריך לעסוק במצוה, לא גרע משאר צרכי האדם, שאז אינו מחויב כלל בת"ת, אבל במצוה שאפשר לקיימה ע"י אחרים, וכן אם אפשר לו לקיימה לאחר זמן, לא פקעה ממנו מצות ת"ת, וכיון דחיובא דת"ת רמי עליה, ממילא הוא פטור מן המצוה, וכ"ש הוא, דמצות ת"ת בשעה שהוא מחויב בה אינה נדחית מפני שום מצוה, דהיא חמורה מכל המצות.

וכל מי שדעתו וכח זכרונו יפה שיוכל ללמוד ולזכור כל התורה שבעל פה כולה הרי זה לא ישא אשה עד שילמוד תחלה תורה שבעל פה כולה שהן כל ההלכות בטעמיהן בדרך קצרה שהן פירוש כל התרי"ג מצות בתנאיהן ודקדוקיהן ודקדוקי סופרים ואח"כ ישא אשה ויעסוק אח"כ כפי הפנאי שלו בעיון ופלפול כל ימיו כפי כחו שאם ישא אשה תחלה יהיו רחיים בצוארו טרדת פרנסת אשתו ובניו ולא יוכל לעסוק בתורה כראוי כל כך ללמוד ולזכור כל ההלכות בטעמיהן שהן פירוש התרי"ג מצות ועיקר התורה שבעל פה ולכן נדחית מפני לימוד זה מצוה רבה של פריה ורביה אף שהיא גדולה מכל המצות והוא שאין יצרו מתגבר עליו ויוכל ללמוד בלא הרהורי עבירה רק שרוצה לישא כדי לקיים מצות פריה ורביה והרי הוא פטור ממנה כי היא נדחית מפני מצות תלמוד תורה השקולה כנגד כל המצות.

160

ולא אמרו שמבטלין ומפסיקין מתלמוד תורה כדי לקיים מצוה שאי אפשר לעשותה ע"י אחרים כמו שיתבאר אלא להפסיק לפי שעה וזמן מה שאין בו אלא ביטול מצות העסק ולימוד התורה תמיד אבל לא ביטול מצות (מ)ידיעת התורה באר היטב בפירושה שהן ההלכות כולן בטעמיהן בדרך קצרה. ולכן בימיהם שהיו לומדים עם הנערים מבן עשר שנים ואילך חמש שנים משנה וחמש שנים תלמוד שהם הטעמים בדרך קצרה אם לא היה נושא כשעברו עליו עשרים שנה היה עובר על מצות עשה של תורה פרו ורבו ותחלת זמנה הוא מבן שמונה עשרה כי גם אחר הנישואין יוכל ללמוד ב' או ג' שנים בלי טרדה גדולה כל כך בטרם יוליד בנים הרבה :

165

170